

КОНЦЕПТОТ НА ВАРВАРИТЕ ВО ПОЕЗИЈАТА НА КОНСТАНТИН КАВАФИС И НА ИВАН ЦЕПАРОСКИ

Кристијан Стефановски

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

kristefanovski@gmail.com

Овој труд ги истражува интертекстуалните трансформации на концептот на варварите во модерната поезија, преку компаративна анализа на две песни: *Чекајќи ти варвариите* (1898) од Константин Кавафис и *Варвариите којотодне не чекаат* (2008) од Иван Цепароски. Теориската рамка ги интегрира дијалогизмот на Михаил Бахтин, интертекстуалноста на Јулија Кристева, културната меморија на Ренате Лахман и теоријата на цитатноста на Дубравка Ораиќ-Толиќ. Анализата, пак, покажува дека варварите во модерната поезија не претставуваат стабилен топос, туку динамична дискурзивна позиција, која се движи низ различни историски, поетички и идеолошки контексти. Кавафисовата песна, притоа, функционира како хипотекст, кој воспоставува модел на одложување и семантичко празнење, каде што концептот на варварите оперира како алиби на моќта. Во интертекстуалната реартикулација на Цепароски, оваа матрица се историзира и се иронизира преку илуминативна цитатност, така што варварите се разоткриваат како производ на историографските дискурси, а нивната функција како „решение“ се покажува парадоксална. Заклучокот е дека интертекстуалната повторливост не води кон стабилизирање на значењето, туку кон негово постојано поместување, конституирајќи го концептот на варварите во металирска фигура, на границата на поетскиот јазик.

Клучни зборови: интертекстуалност, варвари, културна меморија, цитатност, лирски субјект.

THE CONCEPT OF THE BARBARIANS IN CONSTANINE CAVAFY'S AND IVAN DŽEPAROSKI'S POETRY

Kristijan Stefanovski

Ss Cyril and Methodius University in Skopje
kristefanovski@gmail.com

This paper examines the intertextual transformations of the figure of the barbarians in modern poetry through a comparative analysis of two poems: Constantine Cavafy's *Waiting for the Barbarians* (1898) and Ivan Džeparoski's *The Barbarians Are Not Waiting for Anyone* (2008). The theoretical framework integrates Mikhail Bakhtin's dialogism, Julia Kristeva's concept of intertextuality, Renate Lachmann's cultural memory, and Dubravka Oraić-Tolić's theory of citation. The analysis demonstrates that the barbarians in modern poetry do not constitute a stable topos but rather a dynamic discursive position that shifts across different historical, poetic, and ideological contexts. Cavafy's poem functions as a hypotext, establishing a model of deferral and semantic emptying in which the barbarians operate as an alibi for power. In Džeparoski's intertextual rearticulation, this matrix is historicized and ironized through illuminative citation strategy; thus, the barbarians are revealed as a product of historiographical discourses, while their function as a 'solution' proves paradoxical. The analysis concludes that the intertextual recurrence of the barbarian figure does not lead to a stabilization of meaning but to its constant displacement, constituting the barbarians as a metalyrical figure that marks the boundary of poetic language itself.

Key words: intertextuality, barbarians, cultural memory, citation, lyrical subject.

1 Вовед

Концептот на варварите претставува една од константите на западната културна и книжевна традиција, заземајќи клучна позиција во дискурсот кој го конституира западниот субјект. Имено, терминот βάρβαρος се јавува во старогрчкиот јазик како ономаатопејска артикулација на груб, неразбирлив шум, но по Грчко-персиските војни, во 5 век пр. н. е., добива негативна конотација со етнички признак, која кулминира во колонијалните дискурси на раномодерниот период (Hall 1989). Меѓутоа, во модерната и во современата книжевност, оваа фигура сè помалку функционира како репрезентација на некаков надворешен непријател, а сè повеќе како внатрешен механизам на фрагментација и деконструкција на субјектот.

Клучен момент во овој пресврт претставува песната *Чекајќи ти варвариите* (1898) од Константин Кавафис, која во модерната поезија го конструира концептот на варварите не како присутен субјект, туку како отсутно, очекувано и/или одложено значење. Во овој текст, варварите не се појавуваат на сцената, па токму нивното недоаѓање предизвикува колапс на културниот и на политичкиот поредок, односно на империјалниот центар и, последователно, на цивилизацијата. Со ова отсуство, Кавафис всушност го отвора патот кон конципирање на варварите не како историска реалност, туку како семантички испразнет знак, како алиби на моќта, како оправдување на поредокот и како последно прибежиште на смислата. Токму затоа, оваа песна и ќе ги постави основите за богата интертекстуална циркулација во текот на 20 век.

Оттаму, појдовната претпоставка на овој есеј е дека концептот на варварите, во модерната поезија, не може да се разгледува преку поимите на тематско влијание и на мотивска повторливост, туку бара интертекстуален пристап. Во таа смисла, интертекстуалноста нема да ја третирам како едноставно присуство на претходни текстови во нови поетски структури, туку како процес во кој значењето се произведува преку судирот на различни историски, политички и книжевни дискурси. Теориската основа на ова сфаќање, пак, ќе ми ја понудат дијалогизмот на Михаил Бахтин, концептот на интертекстуалноста на Јулија Кристева и неговата реконцептуализација кај Ренате Лахман, како и теориите на цитатноста на Дубравка Ораиќ-Толиќ и на хипертекстуалноста на Жерар Женет.

Оттаму, целта на овој труд е да ги анализира интертекстуалните трансформации на концептот на варварите во песните *Чекајќи ти варвариите* (1898) од Кавафис и *Варвариите којо-тоде не чекаат* (2008) од Иван Џепароски, покажувајќи дека тие не се артикулираат само како надворешна историска категорија, туку и како внатрешен симптом на кризата на јазикот, на моќта и на субјектот, при што интертекстуалната повторливост не води кон стабилизација на значењето, туку кон негово постојано одложување и проблематизирање.

2 Теориска рамка

2.1 Терминот *интертекстуалност* и неговите концептуални основи

Поимот *интертекстуалност* се појавува во современата книжевна теорија како обид да се напушти сфаќањето на текстот како автономна, самодоволна целина и да се опише неговата функција во пошироката мрежа на текстуални, културни и историско-политички односи. Од тој аспект, интертекстуалноста не означува едноставно присуство на влијанија или алузии, туку начин на кој текстот се конструира преку други текстови и дискурси, кои се активираат во процесот на неговото читање.

Во теориската традиција, којашто води од Бахтин до Кристева и Лахман, текстот се сфаќа како простор каде што постојано се судираат минимум два типови говор, при што ниту еден од нив не е апсолутно оригинален или изолиран од другите, како ни од неговиот поширок контекст. Иако Бахтин не го користи терминот *интертекстуалност*, во студиите *Проблеми во њоејшката на Достоевски* (1963) и *Творештвото на Франсоа Рабле* (1965), тој ја развива теоријата на дијалогизмот и амбивалентноста на прозната реч, која ги поставува концептуалните основи на интертекстуалноста¹. Во тој контекст, како што забележува Кристева, во есејот *Речта, дијалогот и романот*, поместен во студијата *Семјошките* (1969), текстот не е единствен говорен чин, туку пресек на повеќе гласови и дискурси. Во една од нејзините најчесто цитирани формулации, таа пишува: „Целиот текст се создава како мозаик од цитати; целиот текст е впивање и трансформација на некој друг текст. На местото на поимот интерсубјективност се поставува поимот *интертекстуалност*, и поетскиот јазик се чита, барем, како *двоен*.“ (Кристева 2003: 11).

Оваа констатација е особено значајна затоа што, од една страна, го воведува терминот *интертекстуалност*, а од друга ја нагласува трансформативната, а не репродуктивната природа на овој концепт. Текстот не позајмува пасивно од своите претходници, туку ги преобликува и ги поместува нивните значења во нов (кон)текст, така што интертекстуалноста претставува продуктивен процес, во кој значењето не е однапред дадено, туку се создава во динамичниот сооднос меѓу текстовите и нивните контексти.

Во овој теориски хоризонт се вклучува и концептот на Ренате Лахман за интертекстуалноста како културна меморија, односно како механизам кој културата го инструментализира за да ги поврзе текстовите, при што континуирано се сеќава и ги преобликува сопствените значења, онака како што грчките полиси се сеќавале на персиската закана и ја преобликувале во своите имагинарни проекции, поставувајќи ги концептуалните основи на варварството.

2.2 Интертекстуалноста како културна меморија

Една од клучните теориски реконцептуализации на интертекстуалноста кон крајот на 20 век е онаа на Ренате Лахман, во студијата *Меморија и книжевност: интертекстуалноста во рускиот модернизам* (1990), која го поместува концептуалното тежиште на интертекстуалноста, од нејзиното сфаќање како техника на пишување и/или како формална релација помеѓу два или повеќе текстови, кон нејзиното конципирање како механизам на културна меморија. За Лахман, текстот не е изолирана естетичка целина, туку мнемонички простор каде што се апсорбираат, се чуваат и, по пат на судир, се трансформираат сите претходни и идни текстови и дискурси на културата. „Секој конкретен текст, како скициран мемориски простор, го конотира макропросторот на меморијата што или репрезентира една култура, или се појавува како таа култура.“ (Lachmann 1997: 16)². Оваа позиција ја радикализира традицијата што потекнува од Бахтин и од Кристева, така што интертекстуалноста повеќе не се сфаќа само како дијалог меѓу различни текстови, туку и како постоење на културата во текстуална форма, односно текстот станува простор каде што културното минато се реактивира и секогаш одново се означува, при што

¹ На наведените студии на Бахтин, како и, воопшто, на неговите ставови, упатувам преку подолу наведениот есеј на Кристева, така што секоја констатација во врска со него е изведена посредно, односно низ призмата на нејзиното читање на Бахтиновиот опус.

² Сите преводи на цитати од странски јазици на македонски јазик се на авторот, освен цитатите преземени од дела кои се веќе преведени на македонски јазик.

сеќавањето е обележано со загуба, заборав и смрт, па интертекстуалноста е одговор на таа трауматична димензија на културата. Имено, надоврзувајќи се на античката традиција, Лахман истакнува дека меморијата секогаш функционира преку замени и симулации:

Imagines или *simulacra* – односно тропите – го одвраќаат заборавот; тие ги будат мртвите. Само преку колапсот, катастрофата и заканата од заборав, нецелосното минато го стекнува своето значење. *Technē* произведува механизам на удвојување, оној на *repraesentatio* – повикување-назад-во-присуство на она што е отсутно. (Lachmann 1997: 8)

Оттука, интертекстуалноста не е прозорец кон автентичното минато, туку симулакрум, односно означител што сведочи токму за отсуството на она што го означува, а овој нејзин аспект е особено значаен за анализа на варварите, бидејќи станува збор, пред сè, за имагинарна проекција, односно тие се фигура на сеќавањето, создадена и одржувана преку повторување, деформација и идеолошка транспозиција, без оглед колку таа тежнее да денотира некаква стварност, јазично, етнички или религиски ограничен простор. Од таа перспектива, Лахман инсистира дека интертекстуалноста е секогаш двојно кодирана, бидејќи секој елемент на текстот истовремено упатува наназад кон претходен текст и нанапред кон ново значење.

Двојната кодираност на интертекстуалноста овозможува текстовите и дискурсите да опстојуваат низ времето, но никогаш во идентична форма, па така, фигурата на варварите може да се чита како интертекстуална константа со променлива семантика. Притоа, се проблематизира и идејата за хармонична интертекстуалност, затоа што двојството доведува до семантички судири во полето на меморијата, така што интертекстуалните односи никогаш не се кумулативни, туку се темелат на бришење, насилство и семантичко поместување, аспекти кои иманентно ги врзуваат за одликите кои западната култура им ги припишува на варварите.

Со оглед на основањето на формата и значењето, се вели дека односот помеѓу основниот текст и текстот што следи се извлекува од автоматските обрасци како дисконтинуитет, како процес на насилство и празно рамниште, врз основа на кој и наспроти што неговата форма е негативно дефинирана. (Лахман 2003: 220)

Негативната дефиниција е токму она што ги одликува поетските репрезентации на варварите, бидејќи тие се јавуваат како сфера на културен конфликт, односно како позиција каде што доминантниот дискурс ги исцртува границите на својот идентитет и субјективитет, преку негативни определби на сите други. Токму низ таа визура, Лахман ја отфрла можноста интертекстуалноста да се сведе на каталог на извори и/или на влијанија, предлагајќи алтернативен пристап, којшто ги следи трагите на присвојување, поместување и рекодирање во самиот текст.

Оваа позиција на Лахман ми овозможува да го анализирам концептот на варварите како мнемонички процес, што се менува низ различни книжевно-историски констелации, па, во таа смисла, ќе ги третирам како внатрешен симптом на културата, (лингвистички) знак со чија помош таа ја артикулира сопствената историја на исклучување, страв и идентификација, како на другите, така и на себеси.

2.3 Цитатност и хипертекстуалност

Во оваа теориска рамка, клучна улога има поимот цитатност, кој овозможува да се идентификуваат и да се анализираат оние поетски текстови што стапуваат во транспарентен, експлицитен однос со претходен текст. Оттаму, во студијата *Цитатноста во книжевноста, уметноста и културата* (2019), Дубравка Ораиќ-Толиќ ја дефинира цитатноста како посебен облик на интертекстуалност, кој е означен и функционализиран во текстот:

Цитатноста е експлицитна интертекстуалност, т.е. таков облик на средба со другите текстови, во кој цитатната релација станала длабинско онтолошко и семиотичко начело – доминанта на поединечни текстови, авторски опуси, уметнички стилови или на цели култури. (Oraić-Tolić 2019: 92–93)

Оваа дефиниција е од суштинско значење за анализата на *Варварите коџо-годе не чекаат* од Џепароски, каде што присуството на Кавафисовиот текст не е само имплицитно, туку и отворено артикулирано, уште на самиот почеток, преку мото-цитатот. Притоа, цитатноста не служи за потврдување на авторитетот на хипотекстот, туку за негово преиспитување, преку тензијата помеѓу илустративниот и илуминативниот модел на цитатност на Ораиќ-Толиќ.

Во првиот тип цитатност, сопствениот текст, на сите рамништа, го илустрира туѓиот текст – било неговото значење, било неговата положба во културната пирамида, било рецептивниот хоризонт на очекувањата на културниот канон. Во вториот тип цитатност, сопствениот текст се ползува со туѓите текстови и со целата културна традиција на таков начин и со таква цел што, со помош на нивното значење, нивната положба во културниот систем и нивната присутност во читателското искуство, самиот себеси се илуминира. Во првиот случај, посилен е туѓиот текст, туѓата култура и туѓото читателско искуство, а во вториот – обратно: сопствениот текст, сопствената култура и сопственото стилско и епохално искуство на авторот. (Oraić-Tolić 1990: 45)

Ваквата дистинкција е применлива врз анализираните текстови, затоа што концептот на варварите ги разгледувам како дискурзивна позиција, чијашто функција се менува во зависност од историскиот и од поетичкиот контекст, па така, би рекол дека таа воспоставува различен степен на илустративен или на илуминативен однос кон сопствените претходни концептуализации.

Наспроти цитатноста, која овозможува анализа на експлицитните интертекстуални врски, концептот на хипертекстуалноста на Жерар Женет дозволува да се опфатат и оние текстови што воспоставуваат релации со текстот без директно да го цитираат. Во тој поглед, во студијата *Палимпсестин: книжевност од виџор сџејен* (1982), Женет го дефинира хипертекстот како текст што произлегува од друг текст по пат на трансформација или на имитација (Женет 2003: 7). Синтезата на цитатноста и на хипертекстуалноста со концептот на интертекстуалноста, како културна меморија, во таа смисла, ќе ми го отвори патот кон разгледување на концептот на варварите како дискурзивна позиција на конфликт, каде што културата ги проблематизира сопствените стравови, исклучувања и легитимации.

Оттука, анализата што следи ќе се води од следниве методолошки принципи: (1) идентификација на експлицитните цитатни релации; (2) следење на хипертекстуалните трансформации; (3) интерпретација на концептот на варварите како мнемонички дискурс. Целта е да покажам дека интертекстуалната повторливост на варварите не води кон стабилизација на значењето, туку кон негово постојано разградување и реартикулација.

3 Аналитички корпус

3.1 Хипотекст

Песната *Чекајќи ти варвариите* од Кавафис претставува хипотекст на интертекстуалната реартикулација на Џепароски, но не само затоа што хронолошки му претходи, туку затоа што во себе кондензира структурен модел на очекување и на одложување на значењето, кој кулминира во интертекстуално плодотворно семантичко празнење. Оваа песна, пред сè, воспоставува образец на значење, отворен за трансформации и за семантички поместувања, наспроти претходно доминантните историографски, теолошки и митографски концепции на варварството.

Песната е структурирана како низа од прашања и одговори, чија реторичка структура е подредена на едно единствено очекување, а тоа е доаѓањето на варварите, па веќе во првите стихови се воспоставува колективен лирски субјект, чија онтолошка легитимност е целосно обусловена од овој настан.

Што чекаме, туркајќи се сите кај форумот?

Треба варварите да пристигнат денеска. (Кавафис 2013: 46)

Овде варварите не се појавуваат како субјект, ниту како објект на дејство, туку како идна присутност што ја суспендира сегашноста, така што целиот јавен и политички живот на градот (кој не е именуван, но согласно со алузиите во текстот и со тематските јадра во поширокиот опус на авторот, го претпоставува Рим) е скаменет, бидејќи сенатот не носи закони, ораторите не настапуваат со своите говори, а институциите (императорот, конзулите и преторите) едноставно исчекуваат. Причината за оваа парализа, пак, е експлицитно именувана:

Зашто варварите ќе пристигнат денеска. (Кавафис 2013: 46)

Ова рефренско повторување има клучна функција, бидејќи ги трансформира варварите во оправдување за нефункционалноста на цивилизацискиот поредок, па нивното (не) доаѓање го ослободува субјектот од одговорност, од дејствување, па дури и од мислење, затоа што законот, говорот и политичките одлуки се одложени во име на еден надворешен настан што никогаш не се случува. Сепак, барем за извесно време, тој ефективно ја спречува ескалацијата на внатрешни конфликти во империјата, кои би произлегле од нејзините иманентни противречности, конструирајќи илузија за постоење на трансцендентен непријател. Притоа, варварите се замислени како носители на нови закони и на нов поредок, односно концептуалниот апарат кој го поседува цивилизацијата, сепак, е пресликан непосредно, макар и со негативен признак, така што никогаш не е загрозувана нејзината онтологија и епистемологија.

Какви закони би донеле сенаторите?

Ќе донесат варварите штом ќе дојдат. (Кавафис 2013: 46)

Овие стихови, како и нивните понатамошни варијации, со својот ироничен набој, јасно укажуваат дека варварите не се носители на хаосот што би го поништил законот како онтолошка категорија, туку тие оперираат едноставно, со свои закони, како негативен аналогон на империјата, при што се открива дека обете категории се функционализирани во истиот, заеднички метафизички простор, односно се производ на еден дискурс и постојат, пред сè, во корелација, независно од нивниот степен на референтност кон стварноста, па така, цивилизацијата, проектирајќи ја немоќта да ја реши сопствената криза, која впрочем не може ниту да ја артикулира, ги конструира варварите, а потоа и себеси, како нивна негација. Всушност, ова читање експлицитно се легитимира кон крајот на песната, кога доаѓа до онтолошко поништување на варварите:

Зашто се сноќи, а варварите не пристигнаа.

И гласници некои дојдоа од синорите,

и рекоа дека варвари веќе не постојат. (Кавафис 2013: 46)

Со оваа изјава, целата симболичка конструкција која ги исцртува границите на западниот субјект се урива, така што варварите не само што веќе не доаѓаат, туку тие воопшто и не постојат. Оваа формулација, пак, е интертекстуално продуктивна за песната, затоа што ги потврдува варварите како дискурзивна фикција, односно како фигура создадена од самата империја, која преку оваа проекција настојува да ја одложи сопствената внатрешна криза, ако не и сопствениот конечен колапс, како што, впрочем, и откриваат завршните стихови.

А сега што ќе стане со нас без варвари?

Тие сепак беа за нас решение некакво. (Кавафис 2013: 46)

Во овој стих, варварите се определени преку функцијата што ја имаат во дискурсот на моќта, па токму затоа и нивното постоење е решение, но не за некаква реална, надворешна закана, туку за неможноста заедницата да го одржи воспоставениот колектив, да ги исцрта своите граници и да се конституира себеси како субјект, односно како дистинктивна идентитетска категорија, која би била онтолошки и епистемолошки легитимна. Би рекол дека варварите, низ визурата на Лахман, функционираат како мнемонички симулакрум, т.е. како (лингвистички) знак којшто упатува на нешто отсутно, па преку таа отсутност го произведува и сопственото значење, односно ја одржува смислата на сопственото постоење.

Оттука, како хипотекст, *Чекајќи ти варвариите* воспоставува неколку клучни координати што ќе бидат интертекстуално реактивирани кај Џепароски: 1) варварите како очекуван, а не присутен субјект; 2) варварите како оружје на дискурсот на моќта; 3) варварите како решение за кризата на субјектот и на неговиот идентитет. Токму овие аспекти ќе бидат, како што би рекла Ораиќ-Толиќ, илустративно или илуминативно цитирани во песната на Џепароски, па, во таа смисла, Кавафисовиот текст не е само почетна точка, туку и семантички резервоар на модерната концепција на варварството.

3.2 Хипертекстот

Песната *Варвариите кои-тоде не чекаат* од Џепароски, уште на самиот почеток, воспоставува експлицитна цитатна релација со Кавафисовиот хипотекст преку директно преземање на неговите, тука веќе цитирани, два завршни стихови, како мото-цитат во превод, односно, како што би рекла Ораиќ-Толиќ, како интерлитерарен или книжевен цитат, кој спаѓа во групата интрасемиотички цитати (Oraić-Tolić 1990: 21 – 22), затоа што не го напушта доменот на книжевните текстови, а кој, според Женет, би имал паратекстуална функција (Женет 2003: 65 – 67) затоа што е визуелно издвоен од самиот текст на песната, наспроти цитатите што се интегрирани во неа. Со одлуката токму на овој начин да го евоцира текстот на *Чекајќи ти варвариите*, Џепароски отворено се позиционира во дијалог со Кавафис, при што го конкретизира, односно го интензивира историографскиот регистар, а тоа, пак, само ја соголува конвенционалноста, како на историографијата, така и на книжевноста.

Насловот и мото-цитатот создаваат тензија помеѓу илустративниот и илуминативниот модел на Ораиќ-Толиќ: мото-цитатот, повторувајќи ги Кавафисовите завршни зборови, припаѓа на доменот на илустративното, додека насловот го илуминира хипотекстот, па варварите сега се субјект на (не)дејството. Додека Кавафис, со герундот *чекајќи*, го испушта субјектот, упатувајќи на примарноста на другиот, Џепароски, со заменската форма *кои-тоде*, во позиција на објект, ја сигнализира иреверзибилноста на релацијата на моќта. Варварите не само што не доаѓаат, туку и кога би дошле, тие не би имале моќ ниту да именуваат, ниту да определуваат.

Централната трансформација се состои во тоа што, кај Џепароски, варварите веќе не се отсутни апстракции, туку зборуваат на свои јазици, имаат свои богови и историски сведоци, меѓутоа единствено во имагинацијата на империјата. Затоа текстот ја симулира перспективата на византиските и на германските историографии и хагиографии, воведувајќи два вонестетски, интервербални цитати (Oraić-Tolić 1990: 22–23) – од *За војниите* (550–554) на Прокопиј Кесариски и од *Житието на Ојлон, епископот бамбершки* (1140–1160). Но, овие текстови не воведуваат документарност, туку интертекстуални симулакруми преку кои цивилизацијата ги конструира другите, па на варварите им е дозволено да проникнат во сферата на естетиката, бидејќи „осет за убавина имаат“, но никогаш во доменот на епистемологијата и на онтологијата, затоа што признавањето на „вистина[та]“ би значело поништување на субјектот кој ги конструирал.

Последните стихови го доведуваат до кулминација овој парадокс на онтологијата на субјектот и на објектот, бидејќи не само што се потврдува дека варварите се неопходно решение за да се легитимира цивилизацијата како онтолошка категорија, туку последниот стих, кој претставува непосредна инверзија на Кавафисовиот завршеток, па воедно и на мото-цитатот на песната, открива дека цивилизацијата не е решение за варварите, бидејќи тие немаат онтолошка и епистемолошка автономија надвор од империјалниот дискурс, така што самиот концепт на решение станува бесмислен. Ако кај Кавафис варварите се алиби за парализата на моќта, кај Џепароски тие се огледало во кое цивилизацијата ја препознава сопствената празнина.

Треба нив да ги измамиме,
да се промениме треба убаво;
облека од злато исткаена,
треба да облечеме,

помалку ќе треба да зборуваме,
 но, веројатно, сево ова
 повторно не ќе е доволно
 – зашто за варварите ние
 не сме којзнае какво решение! (Џепароски 2007: 113)

Интертекстуално гледано, оваа песна ја активира Кавафисовата матрица по пат на интензивна историзација, па наместо митологизирано сеќавање и апстрахирана иднина, варварите се јавуваат како дискурзивна конструкција на историографијата, или, како што би рекла Лахман, станува збор за мнемоничка реактивација што ја разоткрива идеолошката функција на сеќавањето, или, во случајов, на пишувањето на историјата. Притоа, инкорпорирајќи го историографскиот дискурс во лирскиот текст, Џепароски го иронизира, така што книжевноста, која сама по себе е ориентирана примарно кон естетиката, ни открива повеќе одошто историографијата, која е насочена кон епистемологијата.

4 Заклучок

Анализата на интертекстуалните трансформации на фигурата на варварите во поезијата на Кавафис и на Џепароски покажа дека станува збор не за стабилен топос или за повторлив мотив, туку за динамична дискурзивна позиција што се движи низ различни историски, поетички и идеолошки контексти. Концептот на варварите, во оваа перспектива, не е надворешен друг што може едноставно да се лоцира „од другата страна“ на културата, туку симптом на нејзините внатрешни пукнатини, кризите на значењето, на субјектот и на јазикот.

Кавафисовата песна *Чекајќи ти варварите* се покажа како клучен хипотекст, којшто воспоставува модел на одложување и семантичко празнење, во кој концептот на варварите функционира како алиби на моќта и како фикција што ја одржува илузијата за стабилен поредок. Во интертекстуалната реартикулација кај Џепароски, оваа матрица се историзира и се иронизира, така што варварите се разоткриваат како производ на историографски дискурси, а нивната функција, како „решение“, се покажува парадоксална и саморазорна.

Од аспект на интертекстуалноста, сфатена како културна меморија, во дослук со теоријата на Лахман, двете песни покажуваат дека повторувањето на фигурата на варварите не води кон стабилизација на нејзиното значење, туку кон негово постојано поместување, бришење и рекодирање. Концептот на варварите се појавува како мнемонички симулакрум, т.е. како знак што упатува на отсуство, но токму преку тоа отсуство ја одржува смислата на дискурсите на моќта, на историјата и на поезијата. Во таа смисла, интертекстуалната нишка помеѓу Кавафис и Џепароски не е хармоничен континуитет, туку поле на судири и негативни дефиниции, каде што значењето секогаш се произведува во конфликт.

Оттука, може да се заклучи дека концептот на варварите во двете анализирани песни функционира како металирска фигура, којашто ја означува границата на самиот поетски говор, односно местото каде што јазикот се соочува со сопствената неможност да ја фиксира смислата и да воспостави стабилен субјект. Наместо да бидат надворешен непријател, варварите стануваат внатрешен одраз на кризата на културата, на нејзината меморија и на нејзините исклучувања. Токму затоа, интертекстуалната повторливост кај Кавафис и кај Џепароски не сведочи за стабилноста на оваа категорија, туку за трајноста на потребата културата, одново и одново, да ги преиспитува сопствените граници, стравови и фикции на идентитетот.

Библиографија

- Женет, Ж. (2003). Палимпсести (прев. К. Ќулавкова). Во К. Ќулавкова (уред.). *Теорија на интeртекстуалносќа*, стр. 63–75. Скопје: Култура. [Ženet, Ž. (2003). Palimpsesti (prev. K. Ćulavkova). Vo K. Ćulavkova (ured.). *Teorija na intertekstualnosata*, str. 63–75. Skopje: Kultura.]
- Кавафис, К. (2013). *Поезија: (избор)*. Скопје: Три; Арс ламина публикации. [Kavafis, K. (2013). *Poezija: (izbor)*. Skopje: Tri; Ars lamina publikacii.]
- Кристева, Ј. (2003). Речта, дијалогот и романот (прев. С. Србиновска). Во К. Ќулавкова (уред.). *Теорија на интeртекстуалносќа*, стр. 9–34. Скопје: Култура. [Kristeva, J. (2003). Reĉta, dijalogot i romanot (prev. S. Srbinovska). Vo K. Ćulavkova (ured.). *Teorija na intertekstualnosata*, str. 9–34. Skopje: Kultura.]
- Лажман, Р. (2003а). Дефинирање на интертекстуалноста (прев. С. Србиновска). Во К. Ќулавкова (уред.). *Теорија на интeртекстуалносќа*, стр. 201–218. Скопје: Култура. [Lahman, R. (2003a). Definiranje na intertekstualnosata (prev. S. Srbinovska). Vo K. Ćulavkova (ured.). *Teorija na intertekstualnosata*, str. 201–218. Skopje: Kultura.]
- Лажман, Р. (2003б). Литература создадена од литература: пишувањето како продолжение, пишувањето како одговор и преработка (прев. С. Србиновска). Во К. Ќулавкова (уред.). *Теорија на интeртекстуалносќа*, стр. 219–243. Скопје: Култура. [Lahman, R. (2003b). Literatura sozadadena od literatura: pišuvanjeto kako prodolženie, pišuvanjeto kako odgovor i prerabotka (prev. S. Srbinovska). Vo K. Ćulavkova (ured.). *Teorija na intertekstualnosata*, str. 219–243. Skopje: Kultura.]
- Џепароски, И. (2008). *Волја за мисла*. [Град]: Микена. [Džeparoski, I. (2008). *Volja za misla*. [Grad]: Mikena.]
- Hall, E. (1989). *Inventing the barbarian: Greek self-definition through tragedy*. Oxford: Oxford University Press.
- Lachmann, R. (1997). *Memory and literature: Intertextuality in Russian modernism* (R. S. Smith, Trans.). Minnesota: University of Minnesota Press.
- Oraić-Tolić, D. (1990). *Teorija citatnosti*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Oraić-Tolić, D. (2019). *Citatnost u književnosti, umjetnosti i kulturi*. Zagreb: Ljevak.